

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: קיץ תשע"ט, 2019
מספר השאלון: 022271
נספח א לשאלה 5 (מפה)
נספח ב לשאלה 8 (מפה)

היסטוריה

הוראות לנבחן

- א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.
- ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים. יש לענות על שלוש שאלות – על שאלה אחת מפרק ראשון או מפרק שני, ועל שתי שאלות מפרק שלישי.

$$\left\{ \begin{array}{l} \text{פרק ראשון} \\ \text{א:} \\ \text{פרק שני} \end{array} \right. - (30 \times 1) - 30 \text{ נקודות}$$

$$\text{פרק שלישי} - (35 \times 2) - 70 \text{ נקודות}$$

$$\text{סה"כ} - 100 \text{ נקודות}$$

- ג. חומר עזר מותר בשימוש:
- (1) שני ספרי הלימוד שנעשה בהם שימוש בכיתה (בנושאים בית שני א ערים וקהילות;
בונים מדינה במזרח התיכון).
- (2) המחברת האישית של התלמיד.
- (3) כל החומרים שנעשה בהם שימוש בתהליך הלמידה.

- ד. המלצה לחלוקת זמן:
- פרק ראשון או שני – כ-40 דקות
פרק שלישי – כ-90 דקות.

כתוב במחברת הבחינה בלבד. רשום "טיוטה" בראש כל עמוד המשמש טיוטה.
כתיבת טיוטה בדפים שאינם במחברת הבחינה עלולה לגרום לפסילת הבחינה.

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

אם למדת את הנושא **בית שני** — **ממדינת מקדש לעם הספר** ענה על אחת מן השאלות 1-3 ב**פרק ראשון**.
אם למדת את הנושא **ערים וקהילות בימי הביניים** (בגדד אנ פראג) ענה על אחת מן השאלות 4-9 ב**פרק שני**.

פרק ראשון — בית שני: ממדינת מקדש לעם הספר (30 נקודות)

אם למדת נושא זה, ענה על אחת מן השאלות 1-3.

1. בית חשמונאי ושלטון הורדוס

- א.** בין המאפיינים של המדינה החשמונאית היו גם התהליכים האלה: התרחבות טריטוריאלית, שינויים דמוגרפיים והשפעת ההלניזם. הסבר את הקשר בין שלושת התהליכים האלה.
בחר מאפיין נוסף של המדינה החשמונאית והסבר את הקשר שלו לאחד מן התהליכים האלה.
(16 נקודות)
- ב.** קרא את דברי החוקר בקטע שלפניך וענה על השאלה שאחריו.

אלמלא החשמונאים, היו היהודים נשארים עדה דתית קטנה ודלה. ייתכן אף שהיא הייתה נטמעת בין הסורים והיוונים, שכמעט חנקו אותה ואת תורת הנביאים שלה בזרועותיה של התרבות ההלניסטית, שכל המדינות וכל הכלכלה של אותו זמן היו לציידה [של תרבות זו]. ממוות זה הציל בית חשמונאי את ישראל ואת תורתו. לכן הוא שנתן אפשרות לישראל להיות לאור לגויים מצד אחד ולהתקיים עד היום הזה מצד שני.

אכן, לא תופעה חולפת ויוצאת דופן הייתה מלכות בית חשמונאי בתולדות ישראל, אלא נקודת מפנה בכל ההיסטוריה הישראלית.

(מעובד על פי י' קלוזנר, **היסטוריה של הבית השני**, אחיאסף, תשכ"ח, עמ' 272-273)

הסבר את העמדה של החוקר בעניין החשיבות של החשמונאים בתולדות העם היהודי.
לדעתך, האם מה שלמדת על תקופת הורדוס סותר את דברי החוקר או מחזק אותם? בסס את תשובתך על עובדה היסטורית אחת שאינה כתובה בקטע.
(14 נקודות)

2. שלטון הנציבים

א. את הקטע שלפניך כתב יוסף בן מתתיהו, שחי ופעל במחצית השנייה של המאה הראשונה לספירה. הוא היה ממפקדי המרד הגדול, אך במהלך המרד הוא עבר לשורות הרומאים וכתב את ההיסטוריה של העם היהודי עבור הקוראים הרומאים. קרא את הקטע וענה על השאלות שאחריו.

קטע א (על ימי הנציב פונטיוס פילאטוס, 26-36 לספירה):

ופילאטוס, הגמונה [הנציב] של יהודה, נהג את צבאו מקיסריה והעבירו למחנה החורף אשר בירושלים, וזמם להפר את חוקי היהודים בזה שיכניס לעיר את הפרוטומות [הפסלים] של הקיסר שהיו צמודות לדגלים, כי התורה אסרה עלינו לעשות תמונות... וכשנודע הדבר [לתושבים] באו בהמוניהם לקיסריה והתחננו ימים רבים להעברת [להסרת] התמונות... וכשלא פסקו מלהפציר בו... אֵיִם [פילאטוס] שמייד יוציא דינם למיתה אם לא יחדלו לצעוק וילכו לבתיהם. [ואלה] נפלו על פניהם וחשפו את צוואריהם ואמרו שיקבלו [על עצמם] מיתה ביתר עונג משיעזו לעבור על חוכמת חוקיהם. אז תהה פילאטוס על תקיפותם [נחישותם] בשמירת חוקיהם, ומייד החזיר את התמונות מירושלים לקיסריה.

(יוסף בן מתתיהו, **קדמוניות היהודים**, תרגום: א' שליט, יח, 55-59)

העֲרַךְ את האיכות של קטע זה בתור מקור ללימוד נושא המדיניות של הנציבים הרומאים כלפי היהודים בארץ-ישראל. נמק את תשובתך.
האם התיאור של יוסף בן מתתיהו תואם את הידע שלך על תקופת שלטון הנציבים? נמק את תשובתך.
(14 נקודות)

ב. קרא את הקטע שלפניך, וענה על השאלה שאחריו.

קטע ב (על ימי הנציב אנטוניוס פליקס, 52-60 לספירה):

מהומה אחרת התגלעה בקיסריה, שם נפלה קטטה בין היהודים [ובין] יושבי העיר הסורים: היהודים טענו לזכותם על העיר כי מייסדה - המלך הורדוס - היה יהודי. הסורים... טענו שהעיר שייכת ליוונים... מדי יום זינקו חמומי המוח מבין שני הצדדים אלי קרב... היהודים עלו על יריביהם בעושרם ובכוח גופם, אך היוונים נהנו מתמיכת הצבא, כי את מרבית החיילים גייסו הרומאים בסוריה, ולכן היו אלה נכונים להושיט להם עזרה כלקרובי משפחה... פעם אחת, בהיות יד היהודים על העליונה, הופיע פליקס בכיכר [העיר] ובאיומים ציווה עליהם לסגת; כאשר לא שעו [נענו] לדבריו שילח בהם חיילים, שהרגו רבים, ואחר כך גם בזז את רכוש ההרוגים.

(יוסף בן מתתיהו, **תולדות מלחמת היהודים ברומאים**, תרגום: ל' אולמן, ספר שני, יג, ז)

איזו מסקנה אפשר להסיק בנוגע ליחס של הנציבים הרומאים כלפי היהודים בארץ-ישראל מהשוואה בין הקטע שקראת בסעיף זה לבין הקטע שבסעיף א? בסס את תשובתך על שני הקטעים. (16 נקודות)

3. המרכז הרוחני ביבנה

קרא את הקטע שלפניך, וענה על השאלות שאחריו.

הפעילות ביבנה נעשתה כדי לענות לא רק על צרכים מידיים של בני דור החורבן. במעשיהם של חכמי יבנה בולטת מגמה ברורה של חיפוש אפיקים חדשים לפעילות דתית סדירה. פעילות זו התבססה על המוקדים הדתיים העתיקים של העם, כגון חגי ישראל. אולם היעדר המקדש חייב עיצוב מחדש לא רק של צורת הפעילות הדתית, אלא גם של חלק מתכניה. בפתרונותיהם לבעיה קבעו חכמי יבנה דפוסים חדשים לעבודת ה'.

[...]

בכל זאת ברור כי מעשי יבנה השפיעו על אופייה של הגלות היהודית. היסודות לכושר ההסתגלות של היהודי, שהוא תנאי ראשון ליכולת עמידתו בגלות, נעוצים בתקופה זו, ויונקים לא מעט ממעשי החכמים ביבנה. המעבר "מירושלים ליבנה" מתבסס בראש ובראשונה על ההכרה שחיים יהודיים יכולים לפרוח ולשגשג בכל מקום ובכל זמן. במובן זה, אין יבנה אלא תחנה בשרשרת ארוכה של גלויות מירושלים.

(מעובד על פי י' גפני ואח', מירושלים ליבנה, יחידה 1, האוניברסיטה הפתוחה, תשל"ז, עמ' 26, 29)

א. נסח שאלת הרחבה אחת העוסקת בפעילות של חכמי יבנה שלדעתך חשוב לשאול בעקבות קריאת הקטע.

אין לכתוב שאלה שכבר כתובה בשאלון זה או בספר הלימוד.

הסבר את החשיבות של השאלה שכתבת ללימוד נושא הפעילות של חכמי יבנה.

(14 נקודות)

ב. בתוכנית הלימודים כותרת הפרק שעוסק בתקופה שלאחר החורבן היא "בין ייאוש לבנייה: מירושלים ליבנה".

הסבר כיצד כותרת זו משקפת את המציאות ההיסטורית בארץ ישראל בתקופה שלאחר החורבן. בסס את תשובתך

על שתי עובדות היסטוריות. (16 נקודות)

פרק שני – ערים וקהילות בימי הביניים (30 נקודות)

בפרק זה ענה על שאלה אחת בנושא שלמדת:

ערים וקהילות בימי הביניים: **בגדד** (שאלות 4-6) **או פראג** (שאלות 7-9)

עיר מדגימה – בגדד

אם למדת נושא זה, ענה על אחת מן השאלות 4-6.

4. המעמד המשפטי של היהודים

היהודים בעולם המוסלמי חויבו בתשלום מס גולגולת (הג'זיה). שני הקטעים שלפניך עוסקים במס זה. קרא אותם וענה על השאלות שאחריהם.

קטע א:

אנשי ההלכה המוסלמים נחלקו בשאלה אם המס הוא בחזקת השפלה או עונש, או שמא המס נועד להבטיח הגנה פיזית וחזיונות נוספות. לפי הדעות השונות נקבעו גם כללי גבייתו: היו שגרסו שיש לגבותו תוך השפלה פיזית, כגון סטירה, והיו שגרסו שאסור לגבות אותו באלימות. עניין המס היה בסיסי ביותר. אל מס הגולגולת נוספו במהלך השנים מיסים רבים, ששליטים הטילו לפי שרירות ליבם או לפי צורכיהם הכלכליים והמדיניים. על גביית מס הגולגולת, הג'זיה, הקפידו מאוד, הן המוסלמים הן היהודים – הן על גבייתו הן על תשלומו – משום ששני הצדדים ידעו שזה המס המבטיח את היציבות ביחסים ביניהם. (מעובד על פי א' ברקת, **תקופת הגאונים**, ההוצאה לאור של משרד הביטחון, 2007, עמ' 24-25)

קטע ב – מדברי הבנקאי היהודי נטירה אל הח'ליף אל-מועת'ד לאחר שהח'ליף הציע לבטל את**מס הגולגולת שהוטל על היהודים:**

"הו, אדוני, באמצעות הג'זיה מציל היהודי את חייו. אם יהיו פטורים ממנה, אין ספק כי חיייהם יהיו בסכנה. יתרה מזאת, הבאים אחריהם לא יהיו בטוחים בעתיד, משום שאם יידרש מהם תשלום ששחררו ממנו בעבר, הם יהיו חייבים לשלמו בפעם אחת, וכך ייהרסו ויירדו מנכסיהם. הדבר היאה ביותר לעשותו הוא לאפשר להם לשלם את הג'זיה על פי רצונו של הח'ליף, ייתן לו האל אריכות ימים, במלוא החסד ולהטיל זאת ברחמים". ויאמר הח'ליף: "אתה תגבה אותו מהם על פי מנהג הנביא, עליו השלום, כפי שנעשה בימיו". (מעובד על פי מ"ר כהן, **בצל הסהר והצלל**, תרגום: מ' סלע, אוניברסיטת חיפה וזמורה-ביתן, 2001, עמ' 123)

א. לדעתך, האם הדברים שבקטע ב מחזקים או סותרים את דברי החוקרת שבקטע א? בסס את תשובתך על עובדה

היסטורית אחת שאיננה כתובה בקטעים. (12 נקודות)

ב. לדעתך, מה הייתה ההשפעה החשובה ביותר של מס הגולגולת על חיי היהודים? בסס את תשובתך

על אחד מן הקטעים ועל עובדה היסטורית אחת שאיננה כתובה בקטעים.

בחר באחד מתנאי עומר והסבר מה הייתה מטרותו.

(18 נקודות)

5. תחומי ההשפעה של הישיבות

- א. במפה שבנספח א מתוארים תחומי ההשפעה של הישיבות על היהודים במקומות שונים. הסבר כיצד המקור שבעמוד 91 בספר הלימוד בנושא "ערים וקהילות" תומך במתואר במפה שבנספח א. בסס את תשובתך על זהות הכותב ועל היעד שאליו הוא מפנה את דבריו. הסבר את התרומה של המפה שבעמוד 30 בספר הלימוד להבנת נושא ההשפעה של ישיבות בבל. (14 נקודות)
- ב. נסח שאלת הרחבה אחת העוסקת בתחומי ההשפעה של הישיבות שלדעתך חשוב לשאול בעקבות העיון במפה שבנספח א. אין לכתוב שאלה שכבר כתובה בשאלון זה או בספר הלימוד. הסבר את החשיבות של השאלה שכתבת ללימוד הנושא של תחומי ההשפעה של הישיבות. (16 נקודות)

6. העולם המוסלמי

קרא את הקטע שלפניך וענה על השאלה שאחריו.

כתיבת ההיסטוריה אפיינה את כל החברות המוסלמיות העירוניות המשכילות ונראה שכל מה שנכתב זכה לקריאה נרחבת. חיבורים היסטוריים ודומיהם היוו את המסה הגדולה של החומר הכתוב במרבית שפות האסלאם מחוץ לספרות הדתית. למרות שספרי ההיסטוריה לא היו חלק מתוכנית הלימודים העיקרית של המדרסות, נראה שנקראו בהרחבה על ידי מלומדים וסטודנטים ואף על ידי הקהל המשכיל הרחב יותר. הייתה להם חשיבות מיוחדת לסוג מסוים של קהל קוראים: לשליטים ולאנשים בשירותם, משום שלהם סיפקה ההיסטוריה לא רק תיעוד של תהילה והישגי עברה של שושלת, אלא גם אוסף של דוגמאות שמהן אפשר להפיק לקחים במדיניות.

(מעובד על פי א' חוראני, היסטוריה של העמים הערביים, דביר, 1991, עמ' 214)

- א. בקטע שקראת יש גם עובדות היסטוריות וגם דעות של הכותב. צטט ממנו עובדה היסטורית אחת ומשפט אחד המבטא דעה של הכותב. הצג עובדה היסטורית נוספת, שאינה כתובה במקור זה ומחזקת את הדעה של הכותב שציטטת, והסבר כיצד היא מחזקת אותה. (14 נקודות)
- ב. בתוכנית הלימודים כותרת הפרק שעוסק בחיי היהודים בימי הביניים היא "ערים וקהילות בימי הביניים". הסבר כיצד כותרת זו משקפת את המציאות ההיסטורית של חיי היהודים בימי הביניים. בסס את תשובתך על שתי עובדות היסטוריות. (16 נקודות)

עיר מדגימה — פראג

אם למדת נושא זה, ענה על אחת מן השאלות 7-9.

7. התפתחות הערים באירופה

- א. הקטע שלפניך לקוח מתוך נאום של האפיפיור אורבנוס השני משנת 1095, ובו הוא קורא לנוצרים לכבוש את ארץ-ישראל מידי המוסלמים.
- קרא אותו וגם את דברי החוקר בקטע המקור **שבעמוד 37 בספר הלימוד**, וענה על השאלה שאחריו.

עם זר, עם מנוכר לאל לחלוטין פלש לארצות הנוצרים ההם, השמיד בחרב, בשוד ובשרפה, הוליק חלק מן השבויים לארצו והמית חלק אחר מוות אומלל, הרס את כנסיות האל מן היסוד או תפס אותן לשם פולחניו.

על מי מוטל לנקום זאת, ועל מי מוטל להשיב לנו שטח זה אם לא עליכם? יניעו נא אתכם ויעוררו נא את נפשותיכם מעשי הגבורה של קודמיכם ובייחוד יניע אתכם הקבר הקדוש של האדון מושיענו*, המוחזק בידי עמים לא טהורים. אל נא יעכבכם קניין כלשהו או דאגה לענייני משפחה, כי [בכל מקרה] הים סוגר את הארץ שאתם יושבים בה והיא מוקפת ברכסי הרים, והיא צרה עקב מספרכם הרב, אין היא שופעת עושר ובקושי מספקת די מזון למעפדיה. ובשל כך אתם נלחמים ונהרגים תכופות, בשל פגיעות הדדיות. לכן תשקוטנה המלחמות ותירגענה המחלוקות. צאו לדרך הקבר הקדוש, קחו את הארץ מידי העם הנבל והכניעו אותה לעצמכם.

* קבר ישו שבירושלים

(מעובד על פי א' שגריר, **מסעי הצלב: היסטוריה והיסטוריוגרפיה**, האוניברסיטה הפתוחה, 2014, עמ' 64-65)

מה אפשר ללמוד מן ההשוואה בין שני הקטעים שקראת על ההשלכות של המהפכה הדמוגרפית על אירופה של ימי הביניים? בסס את תשובתך על שני התבחינים (הקריטריונים) האלה: זהות הכותבים ותחומי ההשפעה של המהפכה הדמוגרפית, כפי שהם באים לידי ביטוי בשני הקטעים. (16 נקודות)

- ב. להתפתחות הערים באירופה היו כמה גורמים. לפי דעתך, לאיזה מן הגורמים הייתה התרומה הרבה ביותר להתפתחות זו? בסס את תשובתך על שתי עובדות היסטוריות שאינן כתובות בקטעים שקראת בסעיף א.
- (14 נקודות)

8. תולדות פראג

עיין במפת העיר פראג בימי הביניים שבנספח ב וענה על השאלות שלפניך.

א. בחר בשני פרטים מן המפה והסבר כיצד הם תרמו להתפתחות העיר פראג.

מספר הלימוד בנושא "ערים וקהילות" בחר מקור שבו בא לידי ביטוי גורם נוסף להתפתחות העיר שאיננו מופיע במפה. ציין מראה מקום מדויק למקור שבחרת, והסבר כיצד גורם זה בא לידי ביטוי במקור שבחרת.
(14 נקודות)

ב. נסח שאלת הרחבה אחת בנושא תולדות יהודי פראג שלדעתך חשוב לשאול בעקבות העיון במפה. אין לכתוב שאלה שכבר כתובה בשאלון זה או בספר הלימוד.
הסבר את החשיבות של השאלה שכתבת ללימוד תולדות יהודי פראג.
(16 נקודות)

9. היהדות והיהודים באירופה הנוצרית

א. קרא את דברי המשנה שלפניך, וענה על השאלה שאחריהם.

בְּן חָמֵשׁ שָׁנִים לְמִקְרָא,

בְּן עֶשְׂרִי לְמִשְׁנָה,

בְּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְמִצְוֹת,

בְּן חָמֵשׁ עֶשְׂרֵה לְתַלְמוּד

(משנה, אבות, ה)

איזו שיטה חינוכית מייצגת את דברי המשנה הזאת — השיטה שבה דגל המהר"ל מפראג אָן השיטה החינוכית שהייתה מקובלת בימיו בקרב היהודים? נמק את תשובתך.
הסבר את העמדה של המהר"ל בוויכוח נוסף שבו הוא התנגד לתפיסה שרווחה בתקופתו.
(14 נקודות)

ב. בתוכנית הלימודים כותרת הפרק העוסק בחיי היהודים בימי הביניים היא "ערים וקהילות בימי הביניים".
הסבר כיצד כותרת זו משקפת את המציאות ההיסטורית של חיי היהודים בימי הביניים. בסס את תשובתך על שתי עובדות היסטוריות. (16 נקודות)

פרק שלישי — בונים מדינה במזרח התיכון (70 נקודות)

ענה על שתיים מן השאלות 10-14 (לכל שאלה — 35 נקודות).

שים לב: מותר לענות רק על אחת מן השאלות 13-14 (מלחמת ששת הימים או מלחמת יום הכיפורים).

10. תנועת המרי העברי

א. הקטע שלפניך לקוח ממסמך שהגישה תנועת המרי העברי לוועדת החקירה האנגלו-אמריקנית בשנת 1946.

קרא אותו וענה על השאלה שאחריו.

בסתיו 1945 התברר כי גם הממשלה הבריטית הנוכחית בגדה בהתחייבויות של בריטניה הגדולה ובהתחייבויות המיוחדות של מפלגת השלטון. רק אז התחילה לפעול תנועת המרי העברי. אבל אין לכנות את פעולותיה בכינוי הגנאי 'טרור'. אם יש טרור בארץ הזאת הרי זה הטרור מצד השלטונות. כך הוא הדבר בעינינו. אם נגד סירה רעועה, המסיעה מאות אחדות של פליטים, שולח השלטון הבריטי אווירוני סיור ואוניות משחית, אם הוא מפעיל נגדה תחנות רדאר משוכללות, אם הוא מקים תחנות משטרה מיוחדות על חוף הים, אם הוא משתמש בצבא מוטס ובמשטרה ממונעת לגילוי המעפילים שירדו בסתר אל החוף, הרי זה טרור נגדנו. וכאשר אנחנו פוגעים בכל אלה, אנו מתגוננים מפני השלטונות. כאשר אנחנו תוקפים לצורכי הגנתנו איזה שהוא מכשיר דומם של השלטון, אנו מקפידים על כך שלא לפגוע באנשים עד גבול הסיכון של הצלחת הפעולה וביטחון אנשינו. אבל השלטון מחזיק בכלא מאות אנשים צעירים ללא דין ומשפט ומגרש לגלות מאות יהודים ללא כל הסתמכות על החוק. אכן, טרור בארץ נוקטים השלטונות.

(מעובד על פי קובץ מסמכים בתולדות המדינה, מרכז ההסברה וההוצאה לאור של משרד הביטחון, 1981, עמ' 51-52)

הסבר כיצד סיבה אחת להקמת תנועת המרי העברי ואחת מדרכי פעולתה באות לידי ביטוי בקטע.

הערך את האיכות של מסמך זה בתור מקור ללימוד נושא תנועת המרי העברי. נמק את תשובתך.

(20 נקודות)

ב. לדעתך, האם פירוק תנועת המרי העברי היה מעשה נכון? נמק את עמדתך, ובסס אותה על עובדה היסטורית אחת

שאינה כתובה בקטע. (15 נקודות)

בשנים הראשונות שלאחר הקמת המדינה הונהגה בישראל מדיניות של קיצוב במוצרי הצריכה. במסגרת מדיניות זו הוטלו מגבלות על כמות המצרכים שכל תושב היה רשאי לרכוש, והיא כונתה "הצנע".

א. לפניך שני מקורות העוסקים במדיניות הקיצוב. קרא אותם וענה על השאלה שאחריהם.

קטע א — מתוך מאמר של כתבת הצרכנות של "הארץ":

קניתי בקבוק יין – המשקה תסס! קניתי קופסת אבקת חלב – ריח רע נדף ממנה! מחצית מנת העגבניות שקיבלתי הייתה רקובה. במשך כל הקיץ לא קיבלתי עגבנייה טובה או אשכול ענבים הגון. ואשר לתינוקות: הרי בכפרים ובקיבוצים כלכלתם טובה, ואילו בערים התינוקות אינם מקבלים לא חמאה, לא שמנת, לא דבש, מעט חלב וכמעט אינם מקבלים פירות. כלכלת ילד היא קשה ביותר מגיל שנה עד גיל שלוש שנים, אבל כמעט אין סידורים מיוחדים לכך. בננות נותנים עד גיל שנה בלבד. מהו תינוק בן 16 חודש בארץ – מבוגר? וכלום תינוק עירוני הוא אזרח ישראלי פחות מתינוק כפרי?

(מעובד על פי ל' קורנפלד, 'זכויות הצרכן – מהן?', **הארץ**, 10 באוקטובר 1950)

קטע ב — מדברי אריה (לובה) אליאב, שהיה איש הסוכנות היהודית, חבר מפא"י (מפלגת השלטון) ופעיל מרכזי בענייני העלייה וקליטתה:

דור שלם קילל את דב יוסף [שר האספקה והקיצוב], אף על פי שפעולתו הייתה אחד ההישגים הגדולים ביותר של תקופת הקליטה. קלטו מיליון עולים, שאכלו מה שאני אכלתי; התינוק שלהם אכל מה שאכל התינוק שלי בדירה שבה אני חי עד היום. היה לי פנקס תלויים, וקיבלתי במכולת הקטנה אבקת ביצים, אבקת חלב, קצת דג פילה – לפי תלויים – ואותה קצבה קיבל העולה במעברה. מובן שהיה גם שוק שחור – בכך אין צל של ספק; והיו אנשים שהתעשרו מן השוק השחור. אבל כל זה היה, בסופו של דבר, רק בשוליים. ככלל קיבלו התושב הוותיק והעולה החדש אותו דבר. וזה היה ההישג הגדול של הצנע ושל התלויים – ההישג שבשוויון.

(מעובד על פי א' אליאב, '40 שנה לתחילתה של העלייה הגדולה', **סקירה חודשית**, 34 [1987], 8, עמ' 20)

מה אפשר ללמוד מן ההשוואה בין המקורות על מדיניות הקיצוב? בסס את תשובתך על שני תבחינים (קריטריונים):

ההתייחסות למדיניות הקיצוב בכל אחד מן המקורות, ותבחין (קריטריון) אחד נוסף לפי בחירתך. (15 נקודות)

ב. על פי מה שלמדת בנושא קליטת העלייה הגדולה בשנות החמישים והשישים, הסבר את הקשר בין קליטת העלייה לבין מדיניות הקיצוב.

מספר הלימוד בנושא "בונים מדינה" שממנו למדת בחר במקור אחד (מילולי או חזותי) שבאמצעותו תוכל לבסס את הסברך. ציין מראה מקום מדויק למקור שבחרת (שם הספר, שם המחבר, מספר העמוד), והסבר כיצד המקור שבחרת מבסס את הסברך.

(20 נקודות)

12. עליית היהודים מארצות האסלאם

א. קרא את שני הקטעים שלפניך, וענה על השאלות שאחריהם.

קטע א — מזיכרונותיה של אישה יהודייה ילידת אלכסנדרייה:

לאחר שפרצה המלחמה [ב־1948] עצרו את אימי כשהיא בחודש התשיעי להריגה ורצו לשחוט אותה. היו להם כידונים והם התעללו בה ולאחר מכן עזבו אותה. באחד הערבים הגיע המון עם מקלות וכל הבא ליד כדי להרוג את המשפחה כי שמעו שהם יהודים. השוער נשבע להם שאנחנו איטלקים ולכן הם רק קיללו, הקיפו את הוריי, אחיי ואותי, שהייתי תינוקת קטנה. למוחרת ברחו הוריי, השאירו הכול – פנסייה, עבודה ובית, ועזבו את מצרים.

(ע' שורץ, 'חורבן קהילות ארצות ערב: האסון שנגזר', תכלת, 43, אביב תשע"א, עמ' 29)

קטע ב — מתוך מכתב שכתב אפרים בן חיים, שליח עלייה שפעל במרוקו, ליצחק טבנקין.

מנהיג תנועת הקיבוץ המאוחד, ב־22 ביוני 1947:

אני כותב לך ברכבת. כותב לך בפשטות ככל העולה על ליבי. טבנקין, לו יכולתי לשתף אותך בהרגשותיי, לו יכולת לראות את אשר ראיתי ולשמוע את אשר שמעתי, היית מבין לאמונתי העמוקה בגולה זו. נסעתי, ביקרתי בערי השדה. ערים ועיירות. פה 500 יהודים. שם קהילה של אלפים. הייתי בבתים יהודיים פשוטים, בשבת, בפסח ובחול. עליתי לתורה, שוחחתי, ועל הכול שמעתי. כמה אהבה לארץ פועמת בליבם, כמה התמכרות למולדת. [...] צמאי ידיעה, מלאי כמיהה.

(ח' סעדון [עורך], 'עליית יהודי מרוקו – שלבים ומאפיינים', בתוך: מרוקו, משרד החינוך ומכון בן צבי, תשס"ד, עמ' 116)

הסבר כיצד בקטע א בא לידי ביטוי מניע אחד לעליית היהודים מארצות האסלאם לאחר הקמת מדינת ישראל. בסס את תשובתך על המציאות ההיסטורית באותה תקופה. הסבר מהי תרומתו של קטע ב להבנת המניעים לעליית היהודים מארצות האסלאם לאחר הקמת מדינת ישראל. (20 נקודות)

ב. הקטע שלפניך לקוח ממכתב שנכתב בלוב בשנת 1943. קרא את הקטע, וענה על השאלות שאחרי.

לפי שעה הכול לא ברור, אבל האווירה מתחילה להיות מחניקה. התושבים הערבים מתנהגים כבר כאילו העצמאות בכיסם. כמובן מדברים על זה בגלוי. ליהודים מתייחסים באהדה רבה אבל בתמורה מבקשים מהיהודים פטריוטיות ערבית, הנפת דגלים לאומיים (ערביים) וכו'. היהודים מהססים אם להבליט את ציונותם. הנוער דורש מעשים ציוניים, אבל הכול בינתיים מעורפל. היו ניסיונות מטעם השלטונות הבריטיים לרמז על הצורך בחינוך משותף של ערבים ויהודים. גם בענייני העלייה, לפעמים משהו פולט שאלה ליהודים – מדוע לכם זאת?

(מעובד על פי ח' סעדון, 'השפעות מלחמת העולם השנייה', בתוך: במחתרת מארצות האסלאם [עורכים: ח' סעדון וי' רפל],

משרד החינוך ומכון בן צבי, תשנ"ז, עמ' 29)

הסבר כיצד תהליך הדחף־קולוניזציה בא לידי ביטוי בקטע זה.

הסבר את הקשר בין קטע זה ובין אחד משני הקטעים שבסעיף א.

(15 נקודות)

שים לב: מותר לענות רק על אחת מן השאלות 13-14.
אם למדת את נושא **מלחמת ששת הימים**, ענה על שאלה 13.
אם למדת את נושא **מלחמת יום הכיפורים**, ענה על שאלה 14.

13. מלחמת ששת הימים

קרא את שני הקטעים וענה על הסעיפים א-ב שאחריהם.

קטע א – מתוך דברים שכתבה גאולה כהן על אלוף אריאל (אריק) שרון:

כשאני מסתכלת עכשיו על משקלה הסגולי של המסה הזו היושבת למולי בכובע צנחנים אדום ומקרנה סביבה כוחות ביטחון בעוצמת אמונה אדירה שכזאת, אני יודעת לא רק שאפשר לסמוך, אני מרגישה לא רק ש"בטוח" לחיות – אני גם יודעת ומרגישה שכדאי לחיות ושיטוב. ואם דוחקת בי עכשיו שמחת בראשית לקרוא באוזני כל יהודי בעולם פעמיים "כי טוב", זה משום שאני מרגישה עכשיו ויודעת שגם [שיש לו] אנשים כאלה יכול לא רק לישון לבטח בלילה מפחד אויב, אלא לחולל נפלאות.

(מעובד על פי ג' כהן, 'בארבע עיניים עם אלוף אריאל שרון', **מעריב**, 15 בדצמבר 1967)

קטע ב – מתוך פנייה שנשלחה לחברי קיבוצים לשם כתיבת הקובץ "שיח לוחמים":

לא אלבום ניצחון ולא ילקוט מעללי גבורה, כי אם פרקי הקשבה, שיחה והתבוננות: אם יעלה בידינו לבטא במילים את השתיקות שבין המילים, תהיה זו חוברת של שתיקות. אילו נפל אדם מן המאדים לישראל של עכשיו והיה מנסה לראותה מבעד לעיתוניה ולדברי נואמיה ופרשניה, היה טועה לחשוב שמאושרים אנו כפי שלא היינו מעולם. לא את המזמור הזה אנו מבקשים לשיר. כי המקשיב שומע עתה מעבר להמון הקולות את קולה של הדומייה. העיתונים צוהלים, הלוחמים שותקים. [...]

קיימת מבוכה, יש מועקה, עצבות, ואולי גם הרגשת אשמה. להיות צודקים וחזקים – לא הוכשרנו. ואף כי היינו הפעם הזאת צודקים וחזקים – מתלווית מועקה אל הרגשת הצדק והכוח.

[...]

אנחנו מבקשים לדובב אחדים מבני "הדור האילים" אשר עמד באש המלחמה הזאת. [...] לא סיפורי "מה עשיתי" כי אם סיפורי "מה עבר עליי". הרי שִׁבְנו אחרים משיצאנו.

(מעובד על פי **שדמות**, 27, סתיו תשכ"ח, עמ' 127-128)

א. מהו היחס של כל אחד מכותבי הקטעים לניצחון במלחמת ששת הימים? בסס את תשובתך על שני הקטעים.

הסבר איזה משני הקטעים משקף טוב יותר את האווירה בציבור הישראלי לאחר מלחמת ששת הימים. בסס את תשובתך על המציאות ההיסטורית בישראל לאחר מלחמת ששת הימים. (19 נקודות)

ב. שני הקטעים עוסקים בתחושות שרווחו בציבור הישראלי בעקבות מלחמת ששת הימים.

נסח שאלת הרחבה אחת העוסקת בתחושות אלו שלדעתך חשוב לשאול בעקבות קריאה של אחד משני הקטעים או של שניהם. אין לכתוב שאלות הכתובות בשאלון זה או בספר הלימוד.

הסבר את החשיבות של השאלה שכתבת ללימוד נושא ההשפעות של מלחמת ששת הימים על החברה הישראלית.

/המשך בעמוד 13/

(16 נקודות)

קרא את שני הקטעים שלפניך, וענה על הסעיפים א-ב שאחריהם.

קטע א – מתוך "הזמנה לבכי" מאת ארנון לפיד:

אני רוצה לשלוח לכם הזמנה לבכי.

היום והשעה אינם חשובים אך תוכנית הערב, אני מבטיח, תהיה עשירה: בכי. נבכה שעות וביחד, כי לבד זה לא יוצא לי. משך כל המלחמה רציתי לבכות ולא יכולתי. עכשיו זה ילך. זה מוכרח ללכת. אין דבר שיעצור בעדנו. [...]

ויחד נבכה על החלומות שמהם הקצנו, על הדברים הגדולים שנהפכו לקטנים, על האלים שהכזיבו ועל נביאי השקר שעלו לגדולה, על חוסר הטעם, חוסר הרצון, חוסר הכוח, על ההווה שאין בו גם קרן אחת של אור. ועל העתיד שיהיה שונה לחלוטין. [...]

ונרחם על עצמנו, כי אנחנו ראויים לרחמים. דור אבוד שכמותנו לעם מיוסר בארץ אוכלת יושביה.

(מעובד על פי א' לפיד, 'הזמנה לבכי', דבר השבוע, 29 במארס 1974)

קטע ב – תגובת מאיר בן מאיר על "הזמנה לבכי":

משפט אייכמן הבהיר לי את אשר הבהירו לי הוריי, את מה שהבהירה לי ילדותי בארץ הזאת ואת מה שהבהירה לי בחרותי בצבא הבריטי ובמלחמת תש"ח – אנחנו עם החי על חרבו. [...]

הדור שלי שָׁכַל הורים במאורעות 1936-1939, חברים במלחמת השחרור ואחריה ובנים במלחמת יום הכיפורים. האלטרנטיבות שלנו אינן נעות בין עולמות של צדק ואחוזה ובין חורבנם, ניפוצם ואובדן דרך, אלא בין שואה ובין תחושת טעם הכוח וההתגוננות והכאב על השִׁכּוּל ותחושת התודעה ההיסטורית הקשה. [...] משתמע כאילו יש בכוחן של הנהגה מדינית אחרת והנהגה כלשהי להבטיח אֲלֵים שאינם מכזיבים ונביאים שאינם משקרים ואשליות שאינן מתנפצות. לא ההנהגה ולא דרך פוליטית שהיא נוקטת יוצרות מערכת ערכים המאפשרת לחיות עם השִׁכּוּל, הכאב והבכי.

(מעובד על פי דבר השבוע, 3 במאי 1974)

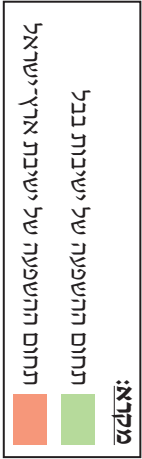
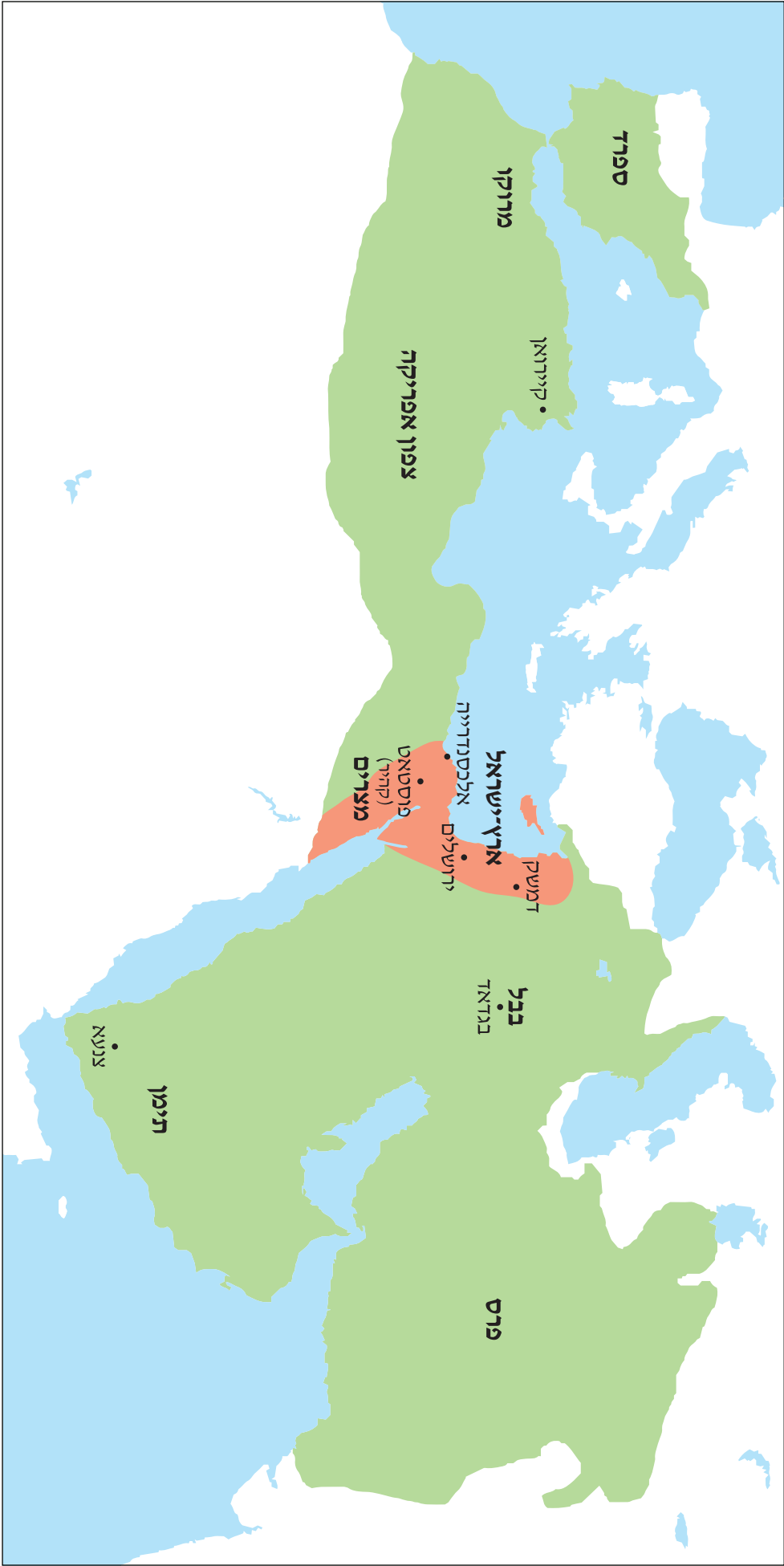
א. מהו היחס של כל אחד מן הכותבים לאובדן ולשִׁכּוּל שגרמה מלחמת יום הכיפורים? בסס את תשובתך על שני הקטעים.

הסבר איזה משני הקטעים משקף טוב יותר את היחס להנהגת המדינה שרווח בציבור בישראל לאחר מלחמת יום הכיפורים. בסס את תשובתך על המציאות ההיסטורית בישראל לאחר מלחמת יום הכיפורים. (19 נקודות)

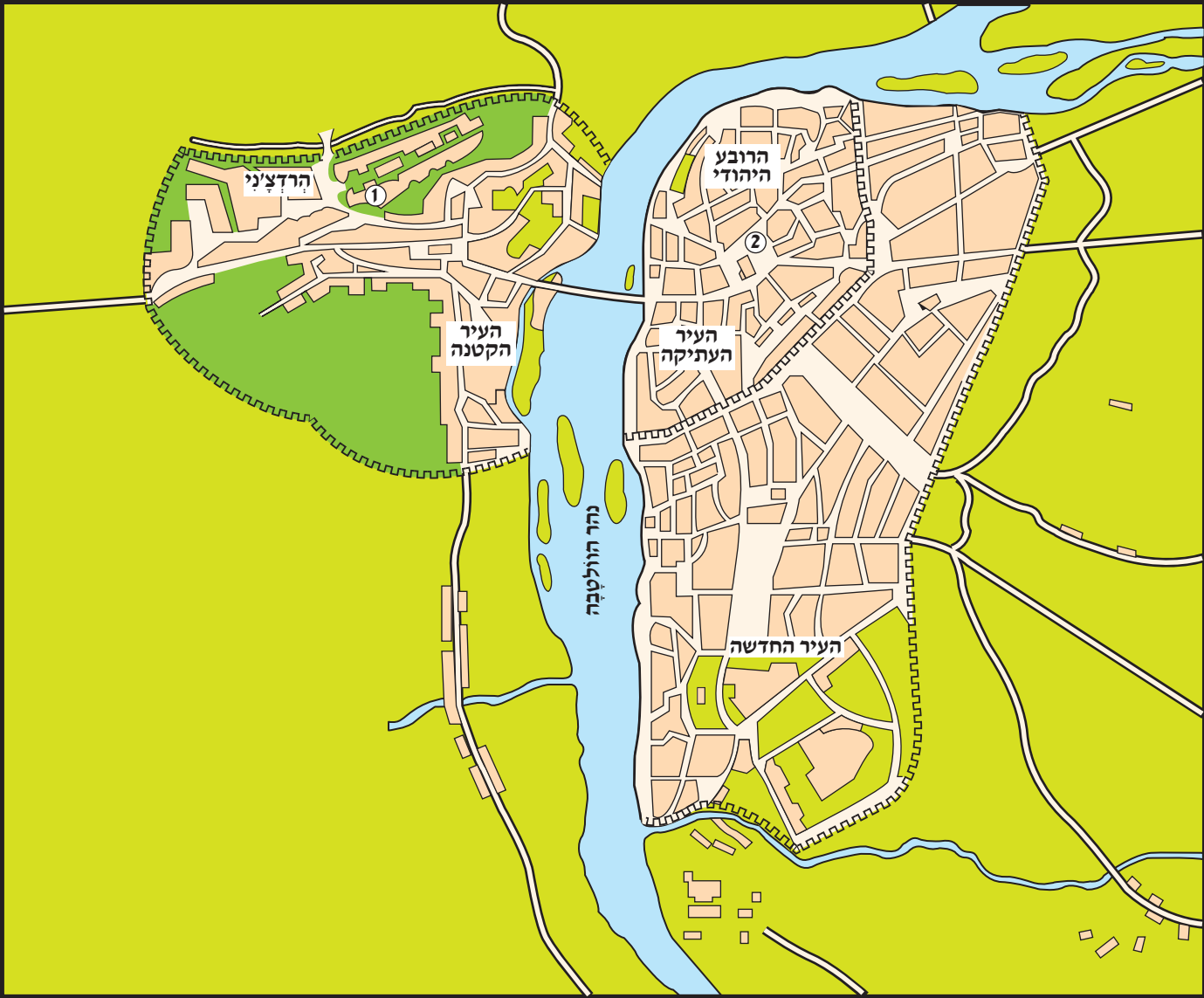
ב. שני הקטעים עוסקים בתחושות שרווחו בציבור בישראל בעקבות מלחמת יום הכיפורים. נסח שאלת הרחבה אחת העוסקת בתחושות אלו שלדעתך חשוב לשאול בעקבות קריאה של אחד משני הקטעים או של שניהם. אין לכתוב שאלות הכתובות בשאלון זה או בספר הלימוד. הסבר את החשיבות של השאלה שכתבת ללימוד נושא ההשפעות של מלחמת יום הכיפורים על החברה הישראלית. (16 נקודות)

בהצלחה!

נספח א — תחומי ההשפעה של הישיבות
(לשאלה 5)

נספח ב — העיר פראג בימי הביניים
(לשאלה 8)

- מקרא:**
- ① מצודת פראג
 - ② כיכר השוק
 - חומה
 - דרך